

Výskyt rákosníka ostřicového (*Acrocephalus paludicola*) a rákosníka tamaryškového (*Acrocephalus melanopogon*) v NPR Žehuňský rybník

Occurrence of the Aquatic Warbler (Acrocephalus paludicola) and the Moustached Warbler (Acrocephalus melanopogon) in the Žehuňský fishpond nature reserve

Miroslav Jelínek⁽¹⁾ & Lubor Urbánek⁽²⁾

⁽¹⁾ Urbánkova 3368, 143 00 Praha 4-Modřany; e-mail: mir.jelinek@email.cz

⁽²⁾ T. G. Masaryka 653, 570 01 Litomyšl; e-mail: lubor.urbaneck@iol.cz

Rákosník ostřicový (*Acrocephalus paludicola*) a rákosník tamaryškový (*Acrocephalus melanopogon*) patří na našem území mezi vzácně zjišťované druhy pěvců. V příspěvku jsou shrnuta všechna zaznamenaná data výskytu obou druhů v NPR Žehuňský rybník (okres Nymburk, 50°08'N 15°20'E, kvadráty 5857 a 5858, nadmořská výška 203–206 m), která tvoří významnou část stejnojmenné významné ptačí oblasti (URBÁNEK 2001). Lokalita je sledována dlouhodobě, po stránce faunistické více než 100 let – první údaje viz KOVÁŘ (1912/13). V posledních 20 letech jsou prováděny následující akce: odchyt v rámci Akce *Acrocephalus* (týden v první květnové dekádě a týden v první srpnové dekádě), CES (od roku 2005), sčítání všech ptáků na linii 6 km dlouhé v období říjen až březen, pravidelné hladinové součty během celého roku (min. jeden až 6x), monitoring druhů, pro které je vyhlášena ptačí oblast a druhů příbuzných, monitoring orla mořského (*Haliaeetus albicilla*) a motáků (*Circus spp.*), slavíka modráčka (*Luscinia svecica*) a dlouhodobě sledování početnosti druhů vázaných na rákosiny a přilehlé louky.

Rákosník ostřicový

Hnízdí ostrůvkovitě od severovýchodního Německa po Lotyšsko, Bělorusko, Ukrajinu a přilehlou část Ruska (HAGEMEIJER & BLAIR 1997). O malých populacích na Sibiři v Rusku nejsou z poslední doby známy žádné údaje a tyto populace jsou považovány za zaniklé. Rákosník ostřicový je považován za jednoho z nejhroženějších ptáků Evropy. Celková populace dnes zřejmě nepřesahuje 15 000 párů. Prakticky ze všech hnízdišť je udáván z druhé poloviny 20. století výrazný úbytek početnosti (BIRDLIFE 2004). Jedinou výjimkou byla samostatná populace v oblasti Hortobágy puszta v Maďarsku, kde došlo k nárůstu počtu z cca 20 zpívajících samců v roce 1977 na více než 400 zpívajících samců v roce 1994 (KOVÁCS 1994). Rozsáhlými záchrannými projekty se podařilo úbytek zastavit na rozhraní východního Polska, Běloruska a Ukrajiny, kde zřejmě hnízdí přibližně 75 % světové populace. Pokles početnosti však nadále pokračuje na území Pomořanska v severovýchodním Německu a severozápadním Polsku (již méně než 90 párů). Navíc v letech 2002–2007 došlo k obrovskému propadu početnosti nadějně populace v Maďarsku (<http://www.birdlife.org>).

Ještě počátkem 80. let 20. století byl rákosník ostřicový v České republice považován za pravidelně, ale celkem v malém počtu protahující druh (HUDEC *et al.* 1983). V současné době jsou u nás zjišťovány podle databáze Faunistické komise ČSO a Kroužkovací stanice NM v Praze každoročně jen 1 až 3 ex. Např. v letech 2002–2007 byl v ČR zaznamenán výskyt pouze 11 ex. To zřejmě může souviset s výrazným poklesem početnosti tohoto druhu na hnízdištích v severním Německu, Polsku a Litvě.

V minulosti nebyl rákosník ostřicový na Žehuňském rybníku zjištěn. Žádný z autorů celkových soupisů avifauny Žehuňského rybníka tento druh neuvádí (KOVÁŘ 1912/1913, ŠTĚPÁNKOVÁ 1974, PECINA & SEDLÁČEK 1976). První zjištění z oblasti je až z roku 1975, kdy byl pozorován v červnu na blízkém rybníku Kopičák zpívající samec a pár stavějící hnízdo (HUDEC 1983). V letech 1987 až 1997 pak byl zaznamenán celkem devětkrát v počtu 10 ex., z čehož 8 ex. bylo odchyceno. Zajímavé jsou údaje z let 1987 a 1989, kdy byl v polovině července pozorován ve stejných místech v „Severní zátoce“ zpívající samec. Vždy však šlo jen o jednorázová pozorování bez potvrzení dalšího výskytu. Je tedy pravděpodobnější, že se v těchto případech jednalo již o časně protahující než o hnízdící ptáky. Častěji se vyskytuje na jarním tahu, kdy je zpravidla zjišťován v 1. dekádě května (1.–9.5.). Odchyt zpívajícího samce 19. dubna je zřejmě nejčasnějším záznamem v České republice (stejně datum uvádí HUDEC [1983] ze slovenských lokalit Šakvice a Gabčíkovo, jako nejčasnější pro ČSSR). Z podzimu je známé jen jediné pozorování ze začátku října.

Většina ptáků byla zjištěna jen díky pravidelným odchytům za účelem kroužkování na severním břehu rybníka. Téměř všichni jedinci byli pozorováni či chyceni v řídkých rákosinách s výrazným podrostem ostřic (přechodné pásmo mezi rákosinou a ostřicovou loukou 20–40 m od hladiny). Pouze zpívající samec chycený 19. dubna se pohyboval v husté staré rákosině v těsné blízkosti vodní hladiny.

Přehled výskytu:

- 14.–15.06.1975 pár stavějící hnízdo (HUDEC 1983)
- 20.06.1975 zpívající samec na rybníku Kopičák (HUDEC 1983)
- 11.07.1987 zpívající samec (M. Jelínek, J. Šimek)
- 19.07.1989 zpívající samec (M. Jelínek, J. Šimek)
- 05.05.1990 jeden samec chycen (M. Jelínek)
- 08.05.1993 jeden samec chycen (M. Jelínek)
- 09.05.1997 1 ex. chycen (L. Urbánek, M. Jelínek)
- 01.10.2005 1 juv. chycen (M. Jelínek, F. Novák)
- 01.05.2006 1 ex. chycen (M. Jelínek, L. Urbánek)
- 06.05.2006 2 ex. chyceny (M. Jelínek, L. Urbánek, J. Vyskočil)
- 19.04.2007 jeden zpívající samec chycen (M. Jelínek)

Rákosník tamaryškový

Hnízdní areál rákosníka tamaryškového sahá od západního Středomoří až po střední Asii (CRAMP 1998). V Evropě hnízdí pravidelněji ve 14 zemích (HAGEMEIJER & BLAIR 1997). Nejbližší hnízdiště od našeho území se nacházejí na Neziderském jezeře v Rakousku, kde je populace odhadována na 9 000–10 000 párů (DVORAK *et al.* 1993, HAGEMEIJER & BLAIR 1997).

Na území České republiky je pravidelnějším místem výskytu rákosníka tamaryškového pouze jižní Morava, kde lze předpokládat hnízdění (Chytil *in verb.*). Většinu starších pozorování tohoto druhu v ČR shrnul CHYTIL (1996). Z Čech existují do roku 1999 pouze čtyři záznamy o výskytu (JELÍNEK 2000). Po tomto datu došlo k výraznému nárůstu četnosti pozorování. V databázi Faunistické komise ČSO je z let 2000–2007 z území Čech zaznamenáno již 19 pozorování, z toho 11 je ze středních a východních Čech. Podobně jako u rákosníka ostricového je většina jedinců zjišťována především při odchycích ptáků za účelem kroužkování. Na Žehuňském rybníku byl rákosník tamaryškový zastížen zatím jen dvakrát: 19.9.2000 1 ex. (tohoroční pták) chycen v „Severní zátoce“ (JELÍNEK 2000) a 4.5.2004 jedna dospělá samice (bez hnízdní nažiny) chycena v „Severní zátoce“ (M. Jelínek, L. Urbánek). Oba ptáci se chytili do sítí natažených v rozsáhlých rákosinách na okraji vodní hladiny. Ačkoli datum 4. května spadá již do hnízdního období tohoto druhu, při pozdějších kontrolách lokality nebyla přítomnost rákosníka tamaryškového i přes intenzivní úsilí zjištěna.

Souhrn

Príspevek shrnuje výskyt rákosníka ostricového (*Acrocephalus paludicola*) a rákosníka tamaryškového (*Acrocephalus melanopogon*) v Národní přírodní rezervaci Žehuňský rybník. Rákosník ostricový byl zjištěn celkem desetkrát, první pozorování je z 19.4. (nejčasnější výskyt v ČR), poslední z 1.10. V letech 1975 byla pozorována stavba hnízda a v letech 1987, 1989 a 2007 zaznamenán zpěv. Rákosník tamaryškový byl zastížen jen dvakrát: 19.9.2000 a 4.5.2004. Většina ptáků byla zjištěna díky pravidelným odchytům.

Summary

The paper summarizes records of the Aquatic Warbler (Acrocephalus paludicola) and the Moustached Warbler (Acrocephalus melanopogon) in the Žehuňský fishpond nature reserve (Central Bohemia, Nymburk district, coordinates 50°08'N 15°20'E, altitude 203–206 m; 257 ha large fishpond rich in reedbeds and surrounded by fields and wet meadows). Aquatic Warbler was recorded ten times with the earliest record on 19th April and the latest record on 1st October. In 1975 the nest building was recorded, and in years 1987, 1989 and 2007, a singing male was observed. The Moustached Warbler was recorded twice, on the 19th September 2000 and on the 4th May 2004. Most birds were caught rather than observed.

Literatura

- BIRDLIFE 2004: Birds in Europe: populations, estimates, trends and conservation status. *BirdLife International, Cambridge*.
- CRAMP S. (ed.) 1998: The Complete Birds of the Western Palearctic. *Oxford University Press, Oxford*.
- DVORAK M., RANNER A. & BERG H.–M. 1993: Atlas der Brutvögel Österreichs. Ergebnisse der Brutvogelkartierung 1981–1985 der Österreichischen Gesellschaft für Vogelkunde. Hrsg. *Umweltbundesamt & Österr. Ges. f. Vogelkunde, Wien*.
- HAGEMEIJER W. J. M & BLAIR M. J. (eds) 1997: The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their distribution and abundance. *T & AD Poyser, London*.
- HUDEC K. (ed.) 1983: Fauna ČSSR, Ptáci III/1. *Academia, Praha*.

- CHYTIL J. 1996: Výskyt rákosníka tamaryškového (*Acrocephalus malanopogon*) v České republice. *Sylvia* 32: 66–70.
- JELÍNEK M. 2000: Výskyt rákosníka tamaryškového (*Acrocephalus melanopogon*) na Poděbradsku. *Zprávy ČSO* 51: 23–24.
- KOVÁCS G. 1994: Population increase and expansion of the Aquatic Warbler *Acrocephalus paludicola* on the Hortobágy between 1977 and 1994. *Aquila* 101: 133–143.
- KOVÁŘ K. 1912/1913: Seznam ptactva v jihovýchodní části hejtmanství Poděbradského. *Příroda* 11: 197–199.
- PECINA P. & SEDLÁČEK K. 1976: Poznámky k vertebratofauně státní přírodní rezervace Žehuňský rybník. *Československá ochrana přírody* 18: 39–57.
- ŠTĚPÁNKOVÁ R. 1974: Ptactvo Žehuňského rybníka a nejbližšího okolí. *Postgraduální práce, Pedagogická fakulta UK, Praha*.
- URBÁNEK L. 2001: Žehuňský rybník. In: Málková P. & Lacina D. (eds): Významná ptačí území v České republice. *Česká společnost ornitologická, Praha*.

ISSN 1211-6424

ISBN 978-80-87151-02-0

+ foto v barevné příloze